

HAPSc Policy Briefs Series

Vol 5, No 1 (2024)

HAPSc Policy Briefs Series

Cinema and Politics: Social Alliances vs Entrenched Stereotypes, Collective Action and Actual Solidarity, in the Movie "Pride"

Nikos Papadakis

doi: [10.12681/hapscpbs.38980](https://doi.org/10.12681/hapscpbs.38980)

Copyright © 2024, Nikos Papadakis

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Papadakis, N. (2024). Cinema and Politics: Social Alliances vs Entrenched Stereotypes, Collective Action and Actual Solidarity, in the Movie "Pride". *HAPSc Policy Briefs Series*, 5(1), 140–147. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.38980>

Cinema and Politics: Social Alliances vs Entrenched Stereotypes, Collective Action and Actual Solidarity, in the Movie “Pride”¹

Nikos E. Papadakis²

Abstract

The present paper attempts a critical review of the movie “Pride” (2014), namely the film by Matthew Warchus on the, less known, story of the beginning of the LGSM- Lesbians and Gay Support the Miners’ initiative and subsequently the LGBT+ community’s activism, that has resulted in a, rather unexpected, social alliance with the National Union of Mineworkers, during the (major and long-lasting) Miners’ strike in UK, against Tories’ and M. Thatcher’s Government strict measures and their overall neoliberal policy (1984-1985). The focus of the paper is on the political content of the Movie. Thus, it emphasizes issues of collective action, actual solidarity, (in praxi) deconstruction of entrenched and embedded stereotypes, as well as of individual emancipation, as (brilliantly) raised and depicted in the movie. The analysis also considers the broader historical and socio- political context.

Keywords: LGSM- Lesbians and Gay Support the Miners, Miners’ Strike of 1984-5, Social Alliances & Activism, Stereotypes, Neoliberalism, Collective Action, Resource Mobilization, Solidarity, Emancipation

Κινηματογράφος και Πολιτική: Κοινωνικές Συμμαχίες vs Εδραιωμένων Στερεοτύπων, Συλλογική Δράση και Εμπράγματα Αλληλεγγύη, στην Ταινία “Pride”

Νίκος Ε. Παπαδάκης

Περίληψη

Το παρόν άρθρο συνιστά μια κριτική επισκόπηση της ταινίας «Pride» του 2014 και συνακόλουθα ένα εγχείρημα συμβολής στη μελέτη της σχέσης κινηματογράφου και πολιτικής. Η ταινία «Pride», του Matthew Warchus, αποτελεί μια βαθιά πολιτική ταινία, βασισμένη σε ιστορικά γεγονότα (στη Μ. Βρετανία του 1984-1985), τα οποία αξιοποιεί για να αναδείξει τη σημασία της συλλογικής δράσης και της εμπράγματης αλληλεγγύης σε δύσκολους καιρούς. Το *Pride* καταπιάνεται με μια σχετικά άγνωστη πτυχή της απεργίας των ανθρακωρύχων ενάντια στα σκληρά μέτρα και συνολικά της νεοφιλελεύθερης πολιτικής της Κυβέρνησης των Tories και προσωπικά της Μ. Θάτσερ. Συγκεκριμένα εστιάζει στον ακτιβισμό της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και συνακόλουθα στο εγχείρημα μιας ομάδας ομοφυλόφιλων γυναικών και ανδρών ακτιβιστών, να συγκεντρώσουν χρήματα για να στηρίξουν τους ανθρακωρύχους και τις οικογένειες τους στον αγώνα τους (στην ουσία με την αρχή της εκστρατείας LGSM, η οποία εξέβαλε σε μια – με τα τότε δεδομένα- απρόσμενη συμμαχία με το National Union of Mineworkers). Το άρθρο δίδει ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα συλλογικής δράσης, (in praxi) αποδόμησης εδραιωμένων στερεοτύπων αλλά και προσωπικής χειραφέτησης, όπως αυτά (έξοχα) ανακινούνται και «εξεικονίζονται» στην ταινία, λαμβάνοντας υπόψη και το ευρύτερο ιστορικό-πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής.

¹ To cite this paper in APA style: Papadakis, N. (2024). Cinema and Politics: Social Alliances vs Entrenched Stereotypes, Collective Action and actual Solidarity, in the Movie “Pride”. *HAPSc Policy Briefs Series*, 5(1), 140-147. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.38980>

² Department of Political Science, University of Crete, Greece.

Keywords: LGSM- Lesbians and Gay Support the Miners, Απεργία Ανθρακωρύχων του 1984-5, Κοινωνικές συμμαχίες και Ακτιβισμός, Στερεότυπα και Προκαταλήψεις, Νεοφιλελευθερισμός, Συλλογική δράση, Κινητοποίηση πόρων, Αλληλεγγύη, Χειραφέτηση

1. Εισαγωγή³

Το 1984 οι U2, τραγούδησαν για πρώτη φορά τους στίχους «*Free at last, they took your life/ They could not take your Pride*», στο τραγούδι τους *Pride* (“In the name of Love”), αφιερωμένο στον Martin Luther King Jr. και στον αγώνα του κατά των φυλετικών διακρίσεων και υπέρ των (ανθρώπινων, αστικών και κοινωνικών) δικαιωμάτων. Ανέκαθεν η Τέχνη είχε πολλά και ενδιαφέροντα να πει για την πολιτική και την εξουσία, όσο και για την ίδια τη σχεσιακή υφή της (βλ. Παπαδάκης 2024), αλλά και τη σχέση της με την επιβολή και την καθυπόταξη, τη συγκρότηση των όρων κυριαρχίας, είτε ευθέως είτε μέσω ισχυρών ρηματικών πρακτικών (discursive practices με όρους Foucault/ 1989), όσο όμως και για την αντίσταση σε αυτές.

Σε μια εποχή όπου οι κοινωνίες μας γίνονται ολοένα και πιο φυλετικά και εθνοτικά διαφοροποιημένες (με όρους Kymlicka/ 1995), πολώνονται διαμήκως νέων (πολύ πιο σύνθετων και ρευστών) ταξικών γραμμών (βλ. Giroux 1993: 89-90), τη στιγμή που οι παραδοσιακές διαιρετικές τομές υποχωρούν, ενώ δεν καταφέρνουν να άρουν τις κατά φύλο και κοινωνικό- οικονομική προέλευση ανισότητες και διακρίσεις (βλ. και Apple 2023), αλλά και τις διακρίσεις ως προς τη σεξουαλική ταυτότητα και το κοινωνικό φύλο, μια Ταινία (με τον ίδιο τίτλο με το προαναφερθέν τραγούδι) ήρθε να μας μιλήσει για την επείγουσα ανάγκη της συλλογικής δράσης απέναντι στη βαρβαρότητα των διακρίσεων και του «στίγματος». Και το έκανε σε μια στιγμή που, μεταξύ άλλων, μια «αποκεκαθαρισμένη» όμως και συνεκδοχικά ηγεμονική ταυτότητα «μιας θιγόμενης πλειοψηφίας» (Rupucci 2019) κάποιων εκ των παραδοσιακών major groups, στη βάση της (ενίοτε) υπόρητης επίκλησης (με την ευφυή στρατηγική της «απούσας παρουσίας κατά Apple 2023: 224) μιας ιστορικά εδραιωμένης έξης κυριαρχίας (με όρους Edward Said, 1993) αναδύεται για να αμφισβητήσει όσα θεωρούμε ότι είχαμε κατακτήσει και συνακόλουθα να αναιρέσει, μεταξύ αυτών, και την ηθική αυτονομία των (εξακολουθητικά προσλαμβανόμενων ως) μειονοτικών ή (μη αποδεκτά) διαφορετικών ομάδων (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2007).

2. Κοινωνικές συμμαχίες, Συλλογική Δράση και Πολιτική στον Κινηματογράφο: Μια κριτική επισκόπηση της ταινίας “Pride” του Matthew Warchus

Πρόκειται για την ταινία «Pride», του 2014, η οποία συνιστά μια βαθιά πολιτική ταινία, βασισμένη

³ Το παρόν άρθρο εκκινεί από τη σύντομη παρουσίαση της ταινίας από μεριάς μας (στο πλαίσιο του 1^{ου} Φεστιβάλ Κινηματογράφου του Κοινωνικού Πολύκεντρου- Ινστιτούτου της ΑΔΕΔΥ, στις 20-22/9/2024- βλ. Παπαδάκης 2024β: 14-15) την οποία και εξελίσσει.

σε ιστορικά γεγονότα (μεταξύ άλλων αξιοποιεί και το ημίωρο ντοκιμαντέρ με τίτλο «*All Out! Dancing in Dulais*», της LGSM- βλ. αναλυτικά Kellaway 2014). Μια ταινία, που αναδεικνύει, τη σημασία της συλλογικής δράσης και της εμπράγματης αλληλεγγύης σε δύσκολους καιρούς. Και το κάνει με ευρηματικό τρόπο (υποβοηθούμενη και από το- αδιαμεσολάβητο- χιούμορ της): θυμηθείτε τη σκηνή με τον ξέφρενο ντίσκο χορό του Jonathan – τον οποίο υποδύεται ο Dominic West- στο Onllwyn, υπό τους ήχους του «Shame, Shame, Shame» των Shirley & Company και την οπτικοποίηση της εναλλαγής συναισθημάτων στο κοινό.

Η κεντρική ιστορία είναι γνωστή. Επί διακυβέρνησης Margaret Thatcher ξέσπασε στη Νότια Ουαλία, μια από τις μεγαλύτερες απεργίες στη σύγχρονη ιστορία της Μ.Β., η απεργία των ανθρακωρύχων ενάντια στα σκληρά μέτρα και συνολικά της νεοφιλελεύθερης πολιτικής της Κυβέρνησης των Tories και προσωπικά της Μ. Θάτσερ. Μιας (εμβληματικής όσο και αμφιλεγόμενης) πολιτικού, η οποία συνόψισε μια ολόκληρη ιδεολογία με τη φράση: «*There's no such thing as society. There are individual men and women and there are families*» (βλ. σχετικά Clarke 2021). Έ όχι λοιπόν. Υπάρχουν φυσικά τα άτομα, οι άνθρωποι, και αυτά συγκροτούν την κοινωνία των ανθρώπων. Και όταν κοινωνικές ομάδες συμπήσουν τις δυνάμεις τους, και δρουν πραγματικά συλλογικά, μπορούν να πετύχουν πολλά, ή έστω να μην αφήσουν κανέναν να διαβεί την έρημο μόνος/ η τους. Ας μην ξεχνάμε ότι η, τότε Πρωθυπουργός, υπέρμαχος των βικτωριανών αξιών, αντιτίθετο ξεκάθαρα στη διεύρυνση των δικαιωμάτων προς τους ομοφυλόφιλους (βλ. Kelliher, 2014: 246), όπως ακριβώς (για άλλους λόγους) και στα συνδικάτα.

Πίσω στην ταινία λοιπόν. Ναι μεν η κεντρική ιστορία είναι γνωστή, ωστόσο το Pride καταπιάνεται με μια σχετικά άγνωστη πτυχή της, όσο και με μια, εξόχως σημαντική, πτυχή του ακτιβισμού της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Και συγκεκριμένα με το εγχείρημα, μιας ομάδας ομοφυλόφιλων γυναικών και ανδρών ακτιβιστών, να συγκεντρώσουν χρήματα για να στηρίξουν τους ανθρακωρύχους και τις οικογένειες τους στον αγώνα τους (στην ουσία με την αρχή της εκστρατείας LGSM- *Lesbians and Gay Support the Miners*, η οποία εξέβαλε σε μια – με τα τότε δεδομένα- απρόσμενη συμμαχία με το *National Union of Mineworkers*- βλ. αναλυτικά Hywel, 2015). Η LGSM έδρασε συστηματικά, μαζεύοντας χρήματα σε διάφορες τοποθεσίες, από βιβλιοπωλεία μέχρι pubs και αγοράζοντας μεταξύ άλλων και ένα (κόκκινο) minibus για να μπορούν οι ανθρακωρύχοι για να κάνουν ομιλίες παντού κατά τη διάρκεια του αγώνα τους (βλ. Kellaway 2014). Γιατί η φωνή και μαζί της η καθυποταγμένη γνώση, γίνεται ισχυρότερη όταν ακούγεται. .

Για τις καλλιτεχνικές αρετές της ταινίας έχουν γραφεί πολλά. Η αφηγηματική δύναμη του σεναρίου του Stephen Beresford, η υποδειγματική σκηνοθεσία του (τότε – σχεδόν- πρωτοεμφανιζόμενου στον

κινηματογράφο και νυν Διευθυντή του Θεάτρου OldVic) Matthew Warchus, τα πλάνα και η φωτογραφία που αβίαστα μας μεταφέρουν στα βρετανικά 80's, ο ισόρροπος ολισμός κωμωδίας (με την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση του ευφυούς βρετανικού χιούμορ) και δράματος, το υπέροχο και τόσο ταιριαστό soundtrack, οι σπουδαίες ερμηνείες, τα ευρηματικά πλάνα που ενίοτε υποστηρίζουν κάποιες ντελιριακές σκηνές είναι κάποιες από αυτές. Και οδήγησαν την ταινία στη διεθνή καλλιτεχνική αναγνώριση. Μεταξύ άλλων, ήταν υποψήφια για το βραβείο Καλύτερης Ταινίας – Μιούζικαλ ή Κωμωδίας στις Χρυσές Σφαίρες του 2014, αποθεώθηκε στις Κάννες όπου κέρδισε και τον «Queer Φοίνικα», ενώ η Imelda Staunton όπως και ο (πλέον καταξιωμένος ως ένας από τους σπουδαιότερους ηθοποιούς της γενιάς του) Andrew Scott κέρδισαν αμφότεροι το BAFTA, 2^ο γυναικείου και ανδρικού ρόλου. Αξίζει να σημειωθεί συγχρόνως ότι είναι μια ταινία, απολαυστική, που κερδίζει το θεατή και αυτό ενδυναμώνει, ίσως περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, το πολιτικό της μήνυμα, καθώς αυτό διαποτίζει όλη την ταινία, χωρίς ωστόσο να επιβαρύνει το ανεπαίσθητο. Και ενώ αναφέρεται σε γεγονότα του 1984, παραμένει επίμονα επίκαιρη και ως προς την αναγκαιότητα της πύκνωσης της αντιπροσώπευσης και της συνδικαλιστικής δράσης. Ενδεικτικά επισημαίνουμε ότι όπως διαπιστώσαμε σε μια πρόσφατη έρευνα μας για την επισφαλή εργασία στη νέα γενιά, οι σύγχρονοι νέοι και νέες θεωρούν αναγκαία την ενδυνάμωση (και με όρους συνδικαλιστικής πυκνότητας) των συνδικαλιστικών οργανώσεων και σωματείων, στην κατεύθυνση ουσιαδούς διεκδίκησης και προάσπισης των εργασιακών (και ευρύτερων) δικαιωμάτων των εργαζομένων ((βλ. Παπαδάκης, Δρακάκη, Σαριδάκη 2021: 281, 292 και 300).

Ήδη από την αρχή, οι προθέσεις της ταινίας και η εκδίπλωση της ιστορίας ενός εγχειρήματος κινηματικής διαμόρφωσης, ενός «δικτύου αλληλεγγύης» βλ. αναλυτικά Kelliher 2018), προοικονομούνται με τον καλύτερο τρόπο. Ο gay ακτιβιστής Mark Ashton ξεκινάει το εγχείρημα οικονομικής υποστήριξης των ανθρακωρύχων, κατά το Gay Pride του Λονδίνου. Και εν συνεχεία, ιδρύει την LGSM. Ο φακός από νωρίς εστιάζει στον 20χρονο φοιτητή Joe Cooper και ένα μεγαλύτερο σε ηλικία gay ζευγάρι τους Gethin and Jonathan, που διατηρούν το βιβλιοπωλείο «Gay's the Word», το οποίο γίνεται γρήγορα το “αρχηγείο» του αγώνα. Όμως τα πράγματα δεν είναι καθόλου εύκολα (βρισκόμαστε στο 1984- αλλά μήπως στο 2024 δεν θα υπήρχαν δυσκολίες;). Κι αυτό, γιατί το εγχείρημα βρίσκει σθεναρή αντίσταση ήδη από την αρχή, τόσο από μέρος της κοινότητας των ανθρακωρύχων που δεν θέλουν να συνδεθούν με ομοφυλόφιλους ακτιβιστές, όσο και από μέλη της (τότε) ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, που δεν ξεχνούν τη συμπεριφορά κάποιων ανθρακωρύχων και γενικά της καθηγεμονεύουσας ανδρικής κυριαρχίας (με όρους masculinity) προς την κοινότητά τους. Ο Mark αποφασίζει να δώσουν τις δωρεές τους, κατευθείαν σε ένα μικρό χωριό ανθρακωρύχων το Onllwyn στην Ουαλία.

Ένα χωριό, το οποίο όμως διατηρεί μεγάλη καχυποψία, εδρασμένη στη macho παράδοση και ανατροφοδοτούμενη από τον νέο θεμέλιο τρόπο εκείνης της εποχής, το AIDS (στον οποίο η ταινία δεν παραλείπει να αναφερθεί, με ιδιαίτερα εύστοχο τρόπο). Κι όμως, από εκεί αρχίζουν όλα (για την πλοκή αξίζει εκτός την ταινία να διαβασθεί και το πρωτότυπο σενάριο της- βλ. BBC χ.χ.ε.). Μαζί και η επίθεση των tabloids κι όχι μόνο (αξίζει να σημειωθεί ο τρόπος που το κίνημα «οικειοποιείται» το ρατσιστικό πρωτοσέλιδο της Sun περί «Pits and Perverts» – “μαύρο γάλα και διεστραμμένοι” σε ελεύθερη μετάφραση-, ως τίτλο τιμής και το μετατρέπει σε τίτλο συναυλίας- event της LGSM για την υποστήριξη των ανθρακωρύχων- βλ. Kelliher 2014: 242). Άλλωστε αυτές οι επιθέσεις, που εξιστορούνται στο Pride, μπορούν και να διαβαστούν ως μια (παρεκδοχή?) του Νιτσεικού βουλησιαρχικού προτύπου, που νομιμοποιεί τον «δυνατό», τον φορέα της ισχύος και ενοχοποιεί τον αδύναμο (όπως έξοχα έχουν αναλύσει οι Adorno & Horkheimer στη «Διαλεκτική του Διαφωτισμού/ 1996:67)). Ας μην ξεχνάμε ότι το ουσιαστικά (αυτονόητο) δικαίωμα στην σεξουαλική επιλογή, αποτέλεσε, ήδη από πολλούς αιώνες πριν, αντικείμενο μιας «καθυποταγμένης γνώσης» και συνακόλουθα (μέσω των όρων συγκρότησης των σχετικών «καθεστώτων αληθείας») κατέστη απαγορευμένο ή στιγματοποιημένο, εξαιτίας μιας σειράς πρακτικών στην τάξη του αληθούς, οι οποίες συγκρότησαν μια «θεμιτοποιημένη» αληθουργία (βλ σχετικά και Foucault 2021). Η τελευταία εξέβλεψε σε μια ατέρμονη διαδικασία αποκλεισμού, ρατσισμού και στίγματος.

Γι' αυτό και οι ρωγμές στα «βολικά» αυτονόητα, έχουν πάντα ένα ειδικό τμημικό ίχνος. Για μια τέτοια, πολυεπίπεδη, ρωγή μας μιλάει το Pride, με τη δράση να κινείται μεταξύ Ουαλίας και Λονδίνου, όσο και μεταξύ προσωπικού και συλλογικού. Αρκεί να παρακολουθήσει κανείς τη μετάβαση (εν είδει διαβατήριας τελετουργίας) του Joe από τον αρχικό ενθουσιασμό στην προσωπική ματαίωση (όταν οι γονείς του τον διώχνουν από την οικογένεια, μόλις ανακαλύπτουν φωτογραφίες από δράση του στην Ουαλία και μαθαίνουν την σεξουαλική ταυτότητα του γιου τους) και τελικά στην προσωπική χειραφέτηση, ενώπιον της συντηρητικής μητέρας του. Με κάποιο τρόπο, ο Joe μέσα από την εμπειρία της συλλογικής δράσης και τις υποκειμενικά προσοικειωμένες βιογραφικές ρήξεις, αναδιατάσσει την διαδικασία της επιμέλειας εαυτού- cura sui (βλ. Foucault 1992 και Nehamas 2001) και τελικά τους όρους συγκρότησης της ταυτότητάς του.

3. Καταληκτικές επισημάνσεις.

Αυτό που κάνει το Pride μια σπουδαία και αναντίλεκτα ξεχωριστή ταινία, είναι η επιλογή του σκηνοθέτη να μην καταφύγει σε μελοδραματισμούς ή αναγωγιστικούς διδακτισμούς, αλλά να εμποτίσει όλη του την ταινία με έναν «συμφιλιωτικό- διαλλακτικό όσο και γιορταστικό τόνο» (όπως εύστοχα επισημαίνει ο Mark Kermode/ 2014), δημιουργώντας πράγματι ένα «ξέφρενο crowd

pleaser» (Κρανάκης, 2015), που ενισχύει το πολύσημο (και συνάμα επίκαιρο) πολιτικό μήνυμα. Το κάνει δε, μέσω της ελκυστικά πολυτροπικής (όσο και ιστορικά ακριβούς – βλ. σχετικά Etheridge 2023) αφήγησης ενός ριζοτομικού ιστορικού επεισοδίου, που δεν αποτέλεσε απλό περιστατικό, αλλά συμβάν.. Κι έτσι το καθιστά (διασκεδαστικά) προσπελάσιμο από το ευρύ κοινό. Και εξάισια πράττει, καθώς (μας) «μιλάει» για μια απροσδόκητη συμμαχία, η οποία αναντίλεκτα ανήκει στις περιπτώσεις εμπλοκής σε συλλογική δράση ομάδων, που δεν συνεργαστεί στο παρελθόν (βλ. σχετικά Ostrom 2010: 159). Μια κοινωνική συμμαχία λοιπόν, η οποία εν ονόματι ενός (καθόλου προφανούς, με τα τότε δεδομένα) κοινού σκοπού, συμφιλίωσε διαφορές, κινητοποίησε πόρους (συμβολικούς και αξιακούς, υλικούς, πολιτισμικούς, ανθρώπινους και κοινωνικο-οργανωτικούς, βλ. σχετικά Edwards & Gillham 2013: 4-6), αποδόμησε (χωρίς καν να έχει επίγνωση ότι το κάνει, σε αρκετές περιπτώσεις) στερεότυπα και προκαταλήψεις αιώνων, γιόρτασε και πέτυχε.

Όχι τα πάντα, ούτε τα σημαντικότερα, λόγω της στρατηγικής της συντηρητικής Βρετανικής Κυβέρνησης (βλ. Phillips 2014: 170- 171). Ωστόσο ανα-νοηματοδότησε τη λογική και το ίδιο το περιεχόμενο των συλλογικών αγώνων για τα δικαιώματα, από φαινομενικά ετερόκλητες κοινωνικές ομάδες, και άνοιξε δρόμους (ενδεικτικά προσέξτε τις σκηνές τέλους της ταινίας, αναφορικά με τις εξελίξεις, που ενεργοποίησε η συγκεκριμένη κοινωνικό-πολιτική συμμαχία, στο Εργατικό Κόμμα). Πέτυχε λοιπόν ΚΑΤΙ. Ένα μεγάλο «κάτι», που πάντα είναι σπουδαιότερο από το τίποτα. Κι αυτό, ιδίως στους καιρούς μας, συνιστά μια, κατεξοχήν απαραίτητη, υπόμνηση.

Βιβλιογραφία

- Apple M. W (2023- επιμ: Καλογιαννάκη Π., Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Αμανάκη Ε.), *Εξουσία, πολιτική και πρακτική στην κριτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Adorno Th. & Horkheimer, M. (1996- μτφ Λ. Αναγνώστου), *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Αθήνα: Νήσος.
- BBC (χ.χ.ε.). *Pride. Stephen Beresford shooting-script*: <https://www.bbc.co.uk/writers/documents/pride-stephen-beresford-shooting-script.pdf>
- Clarke, J. (2021), ‘No such thing as society’? Neoliberalism and the social, in C, Deeming (ed.), *The Struggle for Social Sustainability. Moral Conflicts in Global Social Policy*. Policy Press, pp. 37-54. DOI: <https://doi.org/10.56687/9781447356127-007>
- Edwards, B., & Gillham, P. F. (2013), Resource Mobilization Theory, in *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*, pp. 1-9. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm447>
- Etheridge, M. (2023), “Protest with Pride: Lesbians and Gay Men Support the Miners”, in *Crafted With Pride*. Intellect, pp. 47-60. DOI: https://doi.org/10.1386/9781789387742_4

- Foucault, M. (1989), μετφ Κ. Χατζηδήμου & Ι. Ράλλη, *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. Αθήνα: Ράππα.
- Foucault, M. (2011), *Η ιστορία της σεξουαλικότητας Ι. Η δίψα της γνώσης*. Αθήνα: Πλέθρον
- Foucault M. (μετ. Γ. Κρητικός), *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, τομ. ΙΙΙ: Η μέριμνα για τον εαυτό μας, Αθήνα, Ράππας, 1992.
- Foucault, M. (2021), μετφ Γ. Καράμπελας & Π. Μπουρλάκης, *Για την κυβέρνηση των ζωντανών. Μαθήματα στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1979-1980*. Αθήνα: Εστία
- Giroux, H. (1993), *Living Dangerously: Multiculturalism and the politics of difference*. New York: Peter Lang.
- Hywel F. (2015), *History on our Side: Wales and the 1984-85 Miners' Strike*. London: Lawrence and Wishart.
- Kelliher, D. (2014) “Solidarity and sexuality: Lesbians and gays support the miners 1984–5”, in *History Workshop Journal*, Vol. 77, No. 1. Oxford University Press, pp. 240-262.
- Kelliher, D. (2018), “Networks of solidarity: The London left and the 1984–85 miners’ strike”, in *Waiting for the revolution*. Manchester University Press, pp. 125-143.
- Kellaway K. (2014), “When miners and gay activists united: the real story of the film *Pride*”, in *The Guardian*, Aug 31 2014. Available online at: <https://www.theguardian.com/film/2014/aug/31/pride-film-gay-activists-miners-strike-interview>
- Kermode M. (2015), “*Pride* review – power in an unlikely union”, in *The Guardian*, Sept 14, 2014. Available online at: <https://www.theguardian.com/film/2014/sep/14/pride-film-review-mark-kermode-power-in-unlikely-union>
- Kymlicka, W. (1995), *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Κρανάκης Μ. (2015), “*Pride* του Μάθιου Γουόρκας”, στο *Flix*, 15/7/ 2015. Διαθέσιμο στο: <https://flix.gr/cinema/pride-review.html>
- Nehamas, A. (2001- μετφ. Β. Σπυροπούλου), *Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*. Αθήνα: Νεφέλη
- Ostrom, E. (2010), “Analyzing collective action”, in *Agricultural Economics*, no 41, pp. 155-166. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2010.00497.x>
- Παπαδάκης Ν. (2007-2008), «Η νόσος του Ιανού. Πολυπολιτισμικότητα, αναγνώριση και ενσωμάτωση στην αρένα των σημασιών», στο *Κοινωνικό Κέντρο*, τεύχ. 1, Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2007-2008, σσ. 83-95. *παπαδάκης*

- Παπαδάκης Ν. (2024), *Τέχνη και κατεξουσίαση: Συμβολή στην παραβολική αμφισβήτηση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Παπαδάκης Ν. (2024β), «Μια απρόσμενη συμμαχία: Από τη συλλογική δράση στην προσωπική χειραφέτηση. Σημειώσεις στην ταινία «Pride», στο Γ. Γιούλος & Ζ. Γιάγκου (επιμ), *Παρουσίαση Ταινιών (Leaflet) του 1^{ου} Φεστιβάλ Κινηματογράφου του Κοινωνικού Πολύκεντρου της ΑΔΕΔΥ*. Αθήνα: Κοινωνικό Πολύκεντρο- Ινστιτούτο της ΑΔΕΔΥ, σσ. 14-15. Διαθέσιμο online στο: https://kpolykentro.gr/wp-content/uploads/2024/09/KP_FF_2024_leaflet.pdf
- Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ. (2021), «Ο βαθμός Απελπισίας». *Αγορά Εργασίας, Επισφαλής Εργασία και Κοινωνική Ευπάθεια στη Νέα Γενιά στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Repucci S. (2019), *Freedom and the Media 2019. Media Freedom: A Downward Spiral*. Freedom House.
- Said, E. (1993), *Culture and Imperialism*. New York: Vintage Books.